

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Barbora Ondrová

PODNIKÁNÍ V PROSTĚJOVSKÉ ŽIDOVSKÉ OBCI

Olomouc 2013

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Kopeček, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 1. dubna 2013

.....

Barbora Ondrová

Děkuji panu PhDr. Pavlu Kopečkovi, Ph.D. za odborné vedení práce a pracovníkům regionálního oddělení Městské knihovny v Prostějově, za jejich pomoc a ochotu při bádání v materiálech.

Obsah

Úvod	5
1 Počátky židovského obyvatelstva na našem území	6
2 Postavení židovského obyvatelstva v českých zemích a jeho vývoj	8
3 Počátky města Prostějova a jeho podnikání.....	12
4 Historie Židů ve městě Prostějově.....	15
5 Řemesla a podnikání v židovské obci.....	18
6 Nejvýznamnější odvětví výroby v prostějovské židovské obci a její představitelé	23
6.1 Textilní výroba	23
6.1.1 Feith Ehrenstamm.....	25
6.1.2 Bratři Mandlové.....	29
6.2. Knihtisk	31
6.2.1 Ignác Rottberger	32
6.3 Výroba alkoholu a sladovnictví.....	34
6.3.1 Bratři Winterové.....	35
7 Praktická část.....	37
7.1 Nástin exkurze	37
7.2 Metodický list.....	38
Závěr	40
Seznam použitých zdrojů a literatury	41
Přílohy	
Anotace	

ÚVOD

Svoji bakalářskou prací jsem se orientovala na téma židovského města v Prostějově. Jedná se o významnou kapitolu v dějinách mého rodného města, která odjakživa velice poutala moji pozornost. Svoji práci jsem se však rozhodla pojmout v užším smyslu a zaměřila jsem se proto zejména na oblast podnikání prostějovských židovských obyvatel. Právě v ní sledávám největší přínos Židů pro město Prostějov a jeho obyvatele.

V první části své bakalářské práce se budu zabývat všeobecně historií Židů, kteří přicházeli a usazovali se na území dnešní České republiky. V další části pak rozeberu postavení židovských obyvatel v českých zemích a postupný vývoj této komunity v kontextu s mnoha historickými událostmi, které měly na jejich životy podstatný vliv.

Ve třetí části se zaměřím na samotné město Prostějov. Kromě jeho historických počátků, se v této souvislosti zaměřuji i na počátky a vývoj tehdejšího obchodu a řemesel. Ta byla doménou především měšťanů, pouze však do doby, než do těchto odvětví začala postupně pronikat židovská komunita. Tímto mezníkem pak považuji konec třicetileté války.

V dalších částech své práce se věnuji už jen výhradně židovské obci v Prostějově. Vysvětlím příchod židovských obyvatel do Prostějova a také rozeberu oblasti, jejich působnosti, ve kterých se ve městě angažovali. Největší pozornost však věnuji jejich obchodním činnostem, a podnikatelským aktivitám, které pozvedly hospodářský význam města Prostějova nejen v celorepublikovém, ale i v celosvětovém kontextu. U jednotlivých průmyslových odvětví, kterými se ve své práci věnuji, jsem se zaměřila právě na jejich čelní židovské představitele, jejichž osudy považuji za nejvýznamnější a určující v dalším vývoji daného oboru.

Z hlediska budoucího pedagoga považuji za velice důležité, či dokonce nezbytné, aby každý učitel byl obeznámen s historií nebo alespoň zajímavostmi města, ve kterém hodlá působit. Bakalářská práce by tedy měla nalézt svoje uplatnění i v pedagogické praxi. Neobsahuje proto jen část teoretickou, ale i materiál pro část praktickou, který své využití může nalézt při školní exkurzi. Tento materiál je zde koncipován jako metodický list.

Základem při zpracování této práce bude bádání v materiálech a literatuře, která se věnuje historii města Prostějova. V další řadě budu informace čerpat z odborných publikací, které v širším historickém kontextu mapují hospodářskou situaci nebo průmyslovou výrobu na Prostějovsku. V poslední řadě mi pak budou významnou oporou data z almanachů, sborníků či článků, které se věnují kulturnímu nebo duchovnímu odkazu židovského města v Prostějově.

1. Počátky židovského obyvatelstva na našem území

Historie židovských obyvatel, kteří žijí na dnešním území Čech, Moravy a Slezska, přesahuje dobu starší než tisíc let. Přicházeli po obchodních stezkách z jihu přes Alpy a od východu přes Balkán. S největší pravděpodobností se jednalo především o potomky válečných zajatců z židovsko-římské války, kteří se následně po zániku židovského státu usazovali v oblastech Persie, severní Afriky, jižní Evropě ale také v sídlištích Porýní a Rakouska.

Již od raného středověku zde pak tito lidé, disponující obrovským podnikatelským nadáním, obchodovali s kmeny keltskými, germánskými a později také slovanskými.

Přítomnost Židů na území Čech a Moravy dokládá pro začátek 9. století přípis solnohradského arcibiskupa Arna a pro začátek století následujícího tzv. Raffelstettenský celní a plavební řád Ludvíka IV. Výklad obou těchto dokumentů je však dosti sporný.

Jako přijatelnější důkaz je však přijímána zpráva arabsko-židovského kupce a diplomata Abrahama ibn Jakuba, který se účastnil diplomatické výpravy k císaři Ottovi I. Ten údajně v polovině 10. století navštívil Prahu a ve svých zápisech zaznamenal přítomnost židovského obyvatelstva ve městě. Není však jisté, zda se tehdy jednalo o procházející obchodníky, či Židy v Praze trvale usazené.¹

Co se příchodu Židů na Moravu týče, předpokládá se, že se v této oblasti objevili už mnohem dříve, než naznačují první prameny, tedy Raffelstettenský celní řád a Kosmova kronika. Ta k roku 1067 zmiňovala židovského zakladatele hradu Podivína u Břeclavi, k roku 1091 pak poukazovala na židovskou komunitu usazenou pod ochranou brněnského hradu. Jiným dochovaným dokumentem, pocházející však z doby poměrně pozdní, byl jihlavský městský zákon z roku 1249, který taktéž potvrzoval přítomnost Židů na území Moravy. Z této doby je dochován i zatím nejstarší židovský náhrobek v českých zemích, pocházející ze znojemského hřbitova.

Bohatší prameny z počátku 14. století pak dokládají existenci početných židovských obcí vedle Brna a Olomouce také ve Slavkově, Kroměříži či Prostějově.²

O osídlení dnešních oblastí Slezska Židy existuje první zmínka z doby opět poměrně pozdní. Je datovaná k roku 1281 a týká se města Opavy. Právě zdejší židovská obec byla jedinou, spolehlivě prokázanou středověkou náboženskou obcí. Ta však v průběhu

¹ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. s. 11 – 14

² Tamtéž s. 25-27

16. století zanikla, neboť byl v knížectví opavském i krnovském pobyt Židům zakázán a židovští usedlíci museli být z města vypovězeni.³

³ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. s. 61

2. Postavení židovského obyvatelstva v českých zemích a jeho vývoj

Na počátku 10. století došlo na krátkou dobu k proměně postavení Čech v rámci mezinárodního obchodu. Hlavní obchodní trasa, která doposud propojovala kordóbský kalifát⁴, jihofrancouzské přístavy, Podunají s arabským východem, Indií a Čínou se posunula na sever od Karpat, a místo Podunajím nyní procházela Prahou.⁵

Zahraniční obchod u nás se tak stal doménou výhradně cizinců, především pak Židů. V českých zemích obchodovali s přírodními produkty, jako byly kožešiny, vlna, vosk či sukno a do země dováželi exotické spotřební zboží, drahé látky, šperky, zbraně, víno a orientální koření.⁶

V průběhu několika dalších století se Židé zasloužili o rozvoj domácího obchodu a obchodně – řemeslného podnikání. Za nepostradatelnou byla považována zejména jejich činnost v oblasti peněžních vztahů, s níž je úzce spojován vznik a rozvoj českého mincovnictví.⁷

V počátcích 13. století bylo postavení Židů v českých zemích ještě převážně svobodné. V souvislosti se zákazy, které přinesl IV. Lateránský koncil v roce 1215, se však začalo radikálně zhoršovat. Na koncilu bylo kodifikováno, že Židům byla zapovězena obživa prostřednictvím zemědělství či řemesel a jediný zdroj obživy se omezil na příjmy z obchodu a půjčování peněz za úrok, což bylo křesťanům, jako lichva, zakázáno. Usnesení se týkala i sociální degradace Židů. Museli být zvláště označeni a bydlet mohli pouze odděleně od křesťanů. Stali se tak zvláštní skupinou obyvatel, která byla postavená mimo hierarchický žebříček a zatlačena až na samotný okraj společnosti, kde se stali zcela závislími na vůli panovníků.⁸

Častá pronásledování a útoky si v polovině 13. století vynutily úpravu právních poměrů Židů v českých zemích, které vydal Přemysl Otakar II. Královská privilegia, která poprvé určovala Židy jako přímé poddané krále, zakazovala jakékoli násilí proti židovskému

⁴ Koróbský kalifát - (Córdobský chalífát) státní útvar, který se nacházel mezi léty 929 až 1031 na území Pyrenejského ostrova a svým vlivem zasahoval rovněž až do oblasti severní Afriky.

⁵ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. s. 12

⁶ FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1992. s. 6

⁷ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. s. 13

⁸ VEČERŮVÁ, P. *Židovské památky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. Praha: Olympia, 2009. s. 5

obyvatelstvu nebo jeho majetku. Privilegia Přemysla Otakara II. byla pak na území Čech a Moravy respektována po dlouhou dobu i dalšími panovníky.⁹

V důsledku posílení samostatnosti měst, se zdejší měšťanstvo začalo rovněž zabývat obchodem a peněžnictvím. Vzrůstající konkurence v 15. a na počátku 16. století vedla k vypovězení Židů z královských měst, a pro příštích tři sta let je mohli navštěvovat pouze v trhové a soudní dny. Tak se tito židovští vyhnanci z královských měst usazovali v místech, kde byli relativně v bezpečí a kde nacházeli možnost obživy v obchodu a řemesle. Vypovězení platilo rovněž i pro židy žijící na Moravě, ovšem s tím rozdílem, že se proti tomuto rozhodnutí silně ohradila zdejší šlechta. Situace zde byla proto o mnoho snesitelnější, v malých moravských městech tak našly azyl skupiny Židů, kteří putovali z Čech převážně do Polska.¹⁰

O druhé polovině 16. století a počátku století sedmnáctého, zato můžeme říct, že po dlouhé době strádání a nejistot, znamenala tato doba pro Židy období rozkvětu. Na jejich stranu se postavil dvůr a také část šlechty, se kterou je pojily obchodní zájmy. Hospodářský a kulturní život českých a moravských měst se stabilizoval, v důsledku nabytí větší právní jistoty potvrzené panovnickými edikty. Renesanční Praha je spojena s řadou významných židovských osobností, jako například bankéř Mordechai Maisel či matematik a astronom David Gans. Docházelo k větší volnosti obchodu, řemesel a uvolnila se i samospráva ghetta, pražské židovské město se tak postupně stávalo „obchodní velmocí.“

Následný propad přinesla třicetiletá válka. Během ní trpěli židovští obyvatelé českých zemí, stejně jako křesťané, hladem a strachem před morovou nákazou. Podle dostupných informací v této době židovskou komunitu postihl všeobecný úbytek obyvatelstva, který byl značně vyšší než na straně křesťanů. Ačkoli se brzy na to moravská a česká ghetta začala znovu zaplňovat, příčinou tomu byla vlna migrujících židovských obyvatel z okolních zemí. V průběhu války docházelo k migraci Židů, kteří se začali usazovat v nových městech a obcích. Kolem poloviny 17. století se pak na našem území začali usazovat i Židé prchající z Polska, Litvy, Běloruska a Ukrajiny, Uher, ale také Židé vypovězení z Vídně nebo Dolních Rakous.¹¹

Mezi emigranty se nacházeli i mnozí významní učenci, obchodníci či zruční řemeslníci, kteří se usazovali převážně na Moravě, při rakouských hranicích, kde mnohdy zakládaly nové

⁹ FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1992. s. 9

¹⁰ FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1992. s. 16

¹¹ VEČEŘOVÁ, P. *Židovské památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Olympia, 2009. s. 5- 6

obce. Jejich příchod se tak velmi kladně projevil na hospodářském a kulturním významu moravských židovských obcí.¹²

V období vlády Karla VI. se vyvíjely snahy úřadů o snížení počtu židovského obyvatelstva v českých zemích. Karel VI. ustanovil komisi, která měla za úkol redukci židovských obyvatel. Vládní nařízení vydaná v letech 1726 a 1727 vměstnala české a moravské Židy znovu přísně do ghett, venkovským Židům zakazovala stěhovat se do Prahy a na jejich počet uvalila nepřekročitelný numerus clausus.¹³ Aby se numerus clausus udržel, byl zaveden tzv. familiantský zákon¹⁴, který přinesl značný zásah do židovského rodinného života, a spolu s ním i tzv. translokační reskript¹⁵. Ačkoli byly zákony Karla VI. jakkoli kruté, ochránily tak české a moravské Židy před možným vypovězením a ještě podstatnějším omezením jejich počtu.¹⁶

Nástup Marie Terezie na trůn, měl pro židovské obce v českých zemích a na Moravě tragické následky. Roztrpčená panovnice trpěla po celý život nechtí k Židům. Za jejich údajnou podporu pruského vojska nařídila císařovna dekret, který je vypovídal ze všech dědičných zemí království.¹⁷

Teprve osvícenství a reformy Josefa II. přinesly řadu změn v dosavadní struktuře společnosti. Rozvoj obchodu a nové formy výroby začaly vytvářet podmínky pro to, aby se na ekonomickém a kulturním životě společnosti podíleli i Židé. Nové reformy a uvolnění nyní představovaly největší zásah do židovského zákonodárství v českých zemích od 13. století. Josefínské reformy například zrušily Židům povinnost nosit zvláštní označení, či jim umožnili hlásit se na nejrůznější typy domácích vyšších škol a univerzit. Obcím bylo nařízeno vést židovské matriky a zavést židovské školy s německým vyučovacím jazykem. V rámci germanizačních snah bylo Židům rovněž nařízeno, vyměnit dosavadní rodová příjmení za nová německá. Přestože tato doba představovala pro mnoho Židů lepší vyhlídky, v platnosti i nadále zůstávala některá právní omezení, jako existence ghett či familiantský zákon.¹⁸

Významným zlomem byl až revoluční rok 1848, který přinesl celkové zlepšení v životech židovských obyvatel, žijících na našem území. Familiantský zákon i numerus clausus byly

¹² PĚKNÝ, T. Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha: Sefer, 2001. s. 87

¹³ Numerus clausus – (z latiny uzavřené číslo), uzavřený či povolený počet obyvatel

¹⁴ Familiantský zákon – určoval počet familiantů, tj. otců rodin, u nichž přecházelo právo založit rodinu pouze na nejstaršího syna

¹⁵ Translokační reskript – nařízení Židům přestěhovat se do zvláštních ulic a čtvrtí, vzdálených od katolických míst. Po setmění, o sobotách, nedělích a svátcích docházelo k uzavírání vstupů do židovských čtvrtí branami nebo symbolicky drátem či řetězem nataženým přes ulici.

¹⁶ PĚKNÝ, T. Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha: Sefer, 2001. s. 95-97

¹⁷ FIEDLER, J. Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha: Sefer, 1992. s. 19

¹⁸ PĚKNÝ, T. Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha: Sefer, 2001. s. 107-118

zrušeny. Židovským rodinám bylo umožněno odstěhovat se z ghett do větších měst, která jim byla dříve zapovězena. Mimo svobodu pohybu a usídlení, dostali možnost žít a pracovat za stejných podmínek, jako jejich křesťanští sousedé. Nyní Židé mohli svobodně uzavírat manželství a později se jim otevřel i přístup do veřejných úřadů. Tímto krokem tak Židé zcela dosáhli zrovnoprávnění, včetně volebního práva.¹⁹

Období první republiky znamenalo opět dobu rozvoje, kdy se velké množství Židů uplatňovalo v kultuře a politickém životě. Pražská německá literatura, jejíž autoři byli převážně Židé, dosáhla světového ohlasu. Příslušníci židovských hnutí a představitelé moderní kultury se od samého počátku podíleli na rozvoji nové Československé republiky. Tento proces, který směřoval k přeměně českého židovstva, byl však náhle přerušen počátkem druhé světové války.

V době obsazení českých zemí nacisty se na jejich území nacházelo více než 118 000 židovských obyvatel, kteří následně čelili hrůzným událostem druhé světové války.²⁰

¹⁹ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. s. 124-125

²⁰ FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1992. s. 24

3. Počátky města Prostějova a jeho podnikání

Prostějov je město ležící v oblasti hornomoravského úvalu. První zmínky o jeho existenci se objevují v dochovaných pramenech již před polovinou 12. století. Avšak první historická zpráva o Prostějově je součástí nedatované listiny olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka, při zakládání kostela sv. Václava v Olomouci, která zmiňuje Prostějov jako součást biskupského majetku.²¹

Polovina 13. století znamenala pro oblast dnešního Prostějova značnou změnu. Na Moravu se dostavila vlna německých a rakouských kolonistů, které sem povolal panovník k zalidnění dosud neosídlených oblastí a měst.²²

Hospodářství v tomto teritoriu bylo poněkud roztržštěné. Nížinatou oblast Hané zabírala především hospodářská půda, která se stala předpokladem pro zemědělství. Mezi nově příchozími obyvateli byli tedy vedle zemědělců i řemeslníci a Prostějov se postupně stával centrem řemeslné výroby. V této době se rovněž ujímá německé pojmenování města – Prosteys, které se udrželo až do konce 14. století.²³

Vzhledem ke své strategické poloze, uprostřed trasy pojící Brno s Olomoucí, kterou město zaujímal, se Prostějov nacházel přímo v obchodní tepně, která upevnila jeho místo mezi největšími trhovými centry na Moravě.²⁴

Špatná finanční situace moravských Lucemburků, do jejichž vlastnictví po vymření Přemyslovců Prostějov patřil, vedla k tomu, že byl dán do zástavy okolní vrchnosti. Od druhé poloviny 14. století jej tak nacházíme v rukou rychle se střídající šlechty. Velký význam a měl pro Prostějov až bohatý a mocný rod pánů z Kravař, kteří pro něj vymohli udělení práva na výroční trh, čímž byl Prostějov prakticky povýšen na město. Následující rok, po obdržení práva výročního trhu, posílili pánové z Kravař prestiž města založením kláštera. Dokladem o městském charakteru Prostějova se stala první městská kniha, založená v roce 1392. Jedná se o nejstarší známou knihu založenou poddanským městem na Moravě, jejíž existenci dokládají písemnosti města Olomouce.²⁵

Do počátku 15. století, než Prostějov zasáhly husitské války, se město slibně hospodářsky vyvíjelo. Nejrozšířenějším podnikáním měšťanů v Prostějově bylo vaření piva a

²¹ GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov: Dějiny města I*. Prostějov: Město Prostějov, 2000. s. 51

²² GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov: Dějiny města I*. Prostějov: Město Prostějov, 2000. s. 54.

²³ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 11

²⁴ Tamtéž, s. 54 – 55

²⁵ GRŮZOVÁ, L. Počátky města Prostějova. In *Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy. Sborník z konference*. s. 33

šenkování piva a vína, kdy náměstí tvořilo jedenatřicet právovárečných domů, z nichž každý měl ve dvoře pivovar a sladovnu. Na přelomu 14. a 15. století začala mít však v Prostějově dominující postavení textilní výroba, zvláště pak soukenictví.

Po husitských válkách se město, až do poloviny 15. století, vzpamatovávalo z odstraňování škod a věnovalo se zesílení jeho opevnění. Druhá polovina století se však už nesla v duchu prudkého rozkvětu a prosperity města, vrcholícího v 16. století.

Toto období bývá uváděno jako zlatá doba rozvoje řemesel a cechů. Vzniklo zde několik řemeslných domů, kdy na konci století se v Prostějově nacházelo celkem 79 řemesel. Mimo silný hospodářský rozvoj, byl Prostějov i místem pozoruhodné kulturní činnosti. Stavební aktivita se soustředila především do míst pozemků zničeného kláštera. Zde vyrostla nová ulice, kterou později postupně pohltilo židovské ghetto, které se stalo součástí Prostějova a začalo ho hospodářsky výrazně ovlivňovat²⁶

Na konci 15. století se Prostějov stává součástí pernstějnského panství, jeho centrem a jejich nejvýznamnější moravskou doménou. V této době, v převážně v evangelickém Prostějově, dochází k rozvoji humanistické vzdělanosti. Své počátky zde datuje i prostějovský knihtisk, který úzce souvisel s rozvojem školství. Pod ochranou tolerantních Pernštejnů v Prostějově žili v této době lidé různého náboženského vyznání, a to: katolíci, utrakvisté, luteráni, čeští bratři a židé.²⁷

Prostějov, během 17. století, čekaly nemilosrdné vyhlídky. Mimo útrapy, které přinesla třicetiletá válka a morové epidemie, město sužovaly i živelné pohromy. Ihned na počátku století, v roce 1610, město zasáhla ničivá povodeň, vyvolaná několikahodinovou průtrží mračen. V prosinci 1690 postihlo město zemětřesení, jehož následky však byly téměř zanedbatelné. K největší tragédii však došlo na sklonku století, kdy Prostějov zasáhl ničivý požár, který se kvůli silnému větru rychle rozšířil a pohltil téměř celé město²⁸.

Do doby, než na Moravu pronikla švédská vojska, sdílel Prostějov osudy jiných moravských měst. První desetiletí války bylo hlavně ve znamení střetu města s novou vrchností – Lichtenštejny, kteří roku 1599 Prostějov odkoupili. Město ničila císařská vojska, která do něj nechal Karel z Lichtenštejna povolát, aby zlomil odpor svých poddaných a urychlil tím proces rekatolizace, který však nebyl zcela úspěšný.²⁹

²⁶ GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov: Dějiny města I*. Prostějov: Město Prostějov, 2000. s. 70

²⁷ VÁLKA, J. Kravařský a pernstějnský Prostějov. In *Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy. Sborník z konference*. s. 44- 45

²⁸ GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov: Dějiny města I*. Prostějov: Město Prostějov, 2000. s. 148

²⁹ Tamtéž, s. 136

K zásadnímu zlomu došlo v roce 1642, kdy se na Moravu vrátila válka v plné síle. Po dvoutýdenním obléhání byla dobyta sousední Olomouc. Švédský vpád na Moravu si vynutil posílení císařského vojska, které mělo čelit vpádu švédských posádek. Vzhledem ke strategické poloze města veškeré vojsko Prostějovem nejen procházelo, ale většinou v něm na určitou dobu pobývalo. Už počátkem 17. století postihla město morová epidemie, při které zemřelo mnoho lidí a domy pak zůstaly prázdné na úkor císařských či nepřátelských vojsk, která se zde několikrát vystřídala. Tehdejší městský kronikář se v dochovaných pramenech tohoto období několikrát zmiňuje, že zkáza po císařském vojsku byla daleko rozsáhlejší než po nepřátelském švédském vojsku.³⁰

Téměř po celé století pak muselo město vynakládat nemalé částky na vojenské účely a na válkami zpustošené město, což Prostějov hluboce zadlužovalo. Po odchodu švédských a císařských vojsk se zpustošený a vydrancovaný Prostějov nacházel ve zbědovaném stavu a z válečných ran se vzpamatoval jen velmi pomalu. Těžké časy třicetileté války zapříčinily všeobecný nedostatek a bídu, se projevily i značným úpadkem řemeslné výroby a cechů. Cechy musely přerušit svoji existenci již v době rekatolizačních snah a řada cechovních mistrů musela Prostějov opustit.

Situace po třicetileté válce využilo místní židovské obyvatelstvo, neboť jejich ghetto bylo zničeno poměrně málo a Židé se tak zmocnili obchodu a zásobování. Hospodářský význam Židů v Prostějově tak v nadcházejícím období postupně a výrazně vzrůstal.³¹

³⁰ MATĚJEK, F. Zkáza Prostějova za třicetileté války. In *Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy. Sborník konference*. s. 56

³¹ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 13

4. Historie Židů ve městě Prostějově

Židovské osídlení města je datováno zhruba od poloviny patnáctého století. První zmínka o Židech na území Prostějova, je dochovaná v nejstarší městské knize z roku 1445. Zmiňuje ojedinělého usedlíka, lichváře Žida Abrahama, který se ve městě živil půjčováním peněz na úrok, a kterému křesťané ve městě dlužili peníze.³²

K širšímu osidlování Prostějova větším počtem židovských obyvatel docházelo teprve po vypovězení Židů z moravských královských měst. Jednalo se s největší pravděpodobností o vyhnance především z Olomouce, kteří hledali útočiště v poddanských městech vyznačujících se větší tolerancí. Se svolením vrchnosti jim tedy bylo umožněno, usadit se v Prostějově. Sem přicházeli jako nový etnický, kulturní, náboženský a hospodářský prvek. Postupně se začali usazovat, při hradbách jižně a později i severně, od zadních traktů právovárečných domů na hlavním náměstí a na volných pozemcích kláštera, odkud postupně vytlačovali křesťanské obyvatelstvo. Zde se v průběhu let začalo utvářet židovské ghetto, které patřilo na Moravě k jednomu z největších.³³

V 16. století, za tolerantní politiky perňštejské vrchnosti k nekatolickým náboženstvím se židovské město v Prostějově výrazně rozrostlo a do budoucna už bylo převážně zhušťováno. Zachovávalo si však svoji výlučnost, a nevraživost vůči němu narůstala.

Na počátku 17. století žilo v 59 domech ghetta téměř třicet procent všech obyvatel Prostějova. Práva Židů byla ve městě značně omezena a městská rada se dožadovala jejich úplného vypuzení z města. Židé si však legalizaci svého oficiálního pobytu a tolerování své kulturní, správní a právní svébytnosti byli ochotni zaplatit. Pro spokojenost rady tak byla zavedena židovská daň, kterou museli Židé městu odvádět. Tím si Židé zaručili, i přes neustálé protesty prostějovských měšťanů, u pánů z Pernštejna svoji ochranu.³⁴

Migrace Židů v druhé polovině 17. století se výrazně projevila i v Prostějově. Potlačení Chmelnického povstání v Polsku vedlo k velkému přílivu Židů, na něhož navazovala druhá vlna po vyhnání Židů z Vídně. Protože počet prostějovských židovských domů zůstal omezen, docházelo pouze k jejich přestavbám a nadstavbám.

Konec středověkému postavení židovských obyvatel přinesl revoluční rok 1848. Všechna dosavadní omezení padla a Židům byla přiznána plná občanská práva. Od roku 1849

³² JANOUŠEK, V. *Dějiny Prostějova*. Brno: Musejní spolek, 1938, s. 95

³³ KLENOVSKÝ, J. *Židovské město v Prostějově*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1997. s. 3

³⁴ GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov. Dějiny města I*. Prostějov: Město Prostějov, 2000. s. 96

existovala v Prostějově samostatná politická židovská obec, od které se následně v roce 1884 oddělila prostějovská náboženská obec. V této době byla už většina židovských obyvatel Prostějova zapojena do společenského, politického a kulturního života města.³⁵

Populačního vrcholu pak židovská obec v Prostějově dosáhla v 60. a 70. letech 19. století, kdy obsahovala 1825 vyznavačů židovského náboženství. Od tohoto okamžiku se však její počty už jen trvale snižovaly, přesto ještě v roce 1930 patřila k nejpočetnějším na celé Moravě.³⁶

Prostějovské ghetto, označované někdy jako „Hanácký Jeruzalém“, se stalo významným střediskem židovské vzdělanosti. Již od roku 1522 zde fungovala židovská škola a prostějovští rabíni patřili k elitě izraelských vzdělavců. Město se smí pyšnit několika významnými rodáky, kteří vzešli právě z místního židovského ghetta. Dokládají to jména významných osobností z oblasti umění a kultury, jako byl například světově proslulý filosof a zakladatel fenomenologie Edmund Husserl, „otec“ moderní hebrejské bibliografie, literární historik Moritz Steinschneider, hudební skladatel Ignatz Brüll nebo architekt mnoha synagogálních staveb Max Fleischer.³⁷

V roce 1914 byli Židé majiteli již 160 domů ve městě Prostějově, které se už nacházely mimo ghetto. Ve vnitřním městě pak vlastnili přes 20% všech městských domů. Ve zdejších židovských rodinách se nadále hovořilo německy a odebíraly se zde rovněž i německé noviny a časopisy. Co se české literatury týče, zájem byl proječován zejména o díla odborná, překlady nebo nejnovější původní českou beletrii.

Po vzniku Československa docházelo k řadě změn, jako bylo sloučení doposud samostatné židovské obce s městem. Výrazná byla i změna národnostní skladby ve městě, kdy se v Prostějově asi polovina Židů, kteří se dříve hlásili k německé řeči, přihlásila k národnosti židovské.

Od dvacátých let 20. století se v v Prostějově začala utvářet fašistická strana, která měla kolem sedmi set členů a patřila tak k nejpočetnějším na Moravě. V jejím čele stálo několik prostějovských intelektuálů, kteří v ní hledali uspokojení své ctižádosti, pro dosavadní neúspěch v jiných stranách. Pod vlivem německého nacismu přijala za součást své ideologie i boj proti Židům a její antisemitismus se začal projevovat úměrně s agresivitou německého nacismu. Z těchto důvodů docházelo k rychlému odjezdu některých bohatších židovských rodin do zahraničí.

³⁵ PETERKA, M. Vývoj a soumrak „Hanáckého Jeruzaléma“ In *Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy. Sborník z konference.* s. 105

³⁶ KLENOVSKÝ, J. *Židovské město v Prostějově.* Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1997. s. 5

³⁷ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě.* Praha: Sefer, 2001. s. 416 - 417

V ranních hodinách 1. září 1939 začalo v Prostějově první zatýkání, které postihlo jedenáct čelních židovských kulturních a politických pracovníků. Od 1. října byl zaveden přidělový systém, který pro Židy představoval nejnižší přísun potravin a životních potřeb. V temné předtuše budoucnosti volilo několik místních jedinců raději dobrovolný odchod ze života dříve, než je postihl děsivý program, vyjádřený v podobě norimberských zákonů.³⁸

Nacistická ideologie, v období druhé světové války, tak definitivně rozhodla o zániku staleté přítomnosti židovských obyvatel v Prostějově. V rámci tzv. konečného řešení židovské otázky, bylo v červnu a červenci 1942 ve čtyřech transportech odvečeno z Prostějova a okolí na 1600 občanů židovského vyznání přes Olomouc do Terezína a poté do vyhlazovacích táborů na východě.

Hrůzu války přežil jen zlomek z nich a hrstka prostějovských občanů židovského původu, jež přečkala holocaust, neměla už síly navazovat na bohaté tradice a dále rozvíjet odkaz předků. Decimovaná pospolitost sice v r. 1945 obnovila židovskou náboženskou obec, pro úbytek jejích členů, kteří emigrovali především do Izraele, byla však později zrušena. Tímto lze tak kapitolu prostějovských Židů považovat za uzavřenou.³⁹

³⁸ PETERKA, M. Vývoj a soumrak „Hanáckého Jeruzaléma“ In *Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy. Sborník z konference.* s. 106 - 109

³⁹ KLENOVSKÝ, J. *Židovské město v Prostějově.* Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1997. s. 8

5. Řemesla a podnikání v prostějovské židovské obci

Židovské obyvatelstvo v Prostějově mělo po celou dobu své existence nemalou zásluhu na hospodářském rozkvětu města. Místní židovské ghetto předčilo svou obchodní zdatností téměř všechny ostatní moravské židovské obce. Původně malé a nijak významné město, se právě díky svým někdejšími židovským obyvatelům, dostalo do podvědomí evropského či dokonce světového trhu v rámci mnoha průmyslových odvětví.⁴⁰

Tento fakt se však vztahuje především na Prostějov před první světovou válkou, méně už na Prostějov poválečný. Po roce 1918 je hospodářská role Židů zbytkem oné pozice, kterou do té doby zaujíмали a v hospodářském rozvoji města se nadále uplatňovali pouze ojediněle.⁴¹

Židé se v Prostějově zabývali téměř všemi oblastmi obchodních činností a brzy se tak stali nebezpečnou konkurencí pro místní obyvatele. V 16. století se zaměřili na specializované okruhy řemesel, které křesťané neprovozovali a z náboženských důvodů ani provozovat nesměli. Šlo především o půjčování peněz za nepřiměřeně velké úroky, čímž se zabývali i Židé v Prostějově usazení před rokem 1454.

V městské knize se o něco později vyskytují zmínky o židovském prubíři, soustružníkovi, formanovi, jircháři.⁴² Jako žádané je v této knize uváděné i mečířské řemeslo.⁴³

Židé po velkou část v české historii však nepatřili k plnoprávným občanům a byli považováni za cizí prvek. Nebyla jim z tohoto důvodu přiznána svoboda volby zaměstnání a vrchnost jejich působnost zužovala pouze na vymezený okruh společenské činnosti. Z pravidla jim umožňovala věnovat se jen obchodu, který byl však čas od času nejrůznějšími zákazy omezován.

Veškerá řemeslnická práce měšťanů byla do velké části zmonopolizována v rámci cechovních organizací, ty měly za úkol sdružovat veškeré řemeslníky téže profese nebo několika příbuzenských oborů a chránit je tak před konkurencí. Cechy rovněž regulovaly nákup surovin, určovaly kvalitu zboží a výrobků či jeho cenu.

⁴⁰ SOMMER, K, GÍMEŠ, E. *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*. Prostějov: Oděvní průmysl v Prostějově, 1970. s.10

⁴¹ HEILIG, B. *Hospodářský vliv židů na Prostějov*. In Ročenka národopisného muzea a průmyslu v Prostějově, 1933, r. 10, s. 27

⁴² prubíř – člověk, který kontroluje kvalitu drahých kovů, soustružník – osoba, která obsluhuje soustruh, forman- osoba uskutečňující dálkovou nákladní dopravu potahovými vozidly, jirchář – osoba, která ze zabývala zpracováním kůže

⁴³ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 17

Ceny výrobků, které pocházely z dílen cechovních mistrů, byly příliš vysoké, protože musely zajistit nejen slušné živobytí rodin mistra, ale musely také pokrýt náklady na společenskou reprezentaci. Židé od toho problému byli zproštěni, neboť nebyli spoutáni žádnými cechovními nebo tradičními předpisy a nevyžadovali žít honosně jako většina prostějovských měšťanů.⁴⁴

Židé v Prostějově byli cechovní mocí a správou města odmršťováni a utlačováni v tuhém hospodářském boji, který mezi nimi zuřil, téměř po pět století. Podkopávali proto hradby cechovnictví a ve svém ekonomickém myšlení byli daleko vynalézavější a volnější. Všechné zákonné překážky buď veřejně přestupovali, či je v tichosti obcházel. Židovské zboží sice z hlediska kvality postrádalo důkladnost provedení, rozhodujícím faktorem byla však rozdílná cena, která byla pro běžného spotřebitele daleko přijatelnější. V ekonomice feudálního města se tak střetávaly dva směry: vázaný hospodářský řád proti hospodářství nevázanému.⁴⁵

Po celou dobu historie židovské obce v Prostějově, zde muselo existovat vlastní řemeslo židovského řezníka, tzv. masaře, které bylo nezbytné hlavně z důvodu zvláštního způsobu zabíjení zvířat a jejich úpravy, jež vyžadovaly židovské předpisy.

Jako významné řemeslo, provozovaných židovskými obyvateli v Prostějově, nelze opomenout sklenářství. Právě těchto židovských služeb, zejména po třicetileté válce, hojně využívala především městská správa.

Nejrozšířenější a nejvýznamnější se však brzy stala v Prostějově působnost židovských krejčí a soukeníků, kteří se významným způsobem podíleli na základech tradice textilního průmyslu v Prostějově vůbec.⁴⁶

Už od roku 1520 měli Židé pronajato 49 krámů pod radnicí. Ve svém obchodování se však nesoustředili jen na potenciální kupce z Prostějova a pro potřebu zisku neváhali opustit brány města, čímž udržovali obchodní styky s celou Moravou. Při jejich cestách jim byly malé i zemské hranice, a tak se vydávali na německé trhy například do Norimberku, Augusburgu nebo Ulumu, kde obchodovali s dobyt看em, obilím, vlnou, ale také s dražšími barevnými sukny a hedvábím. Navštěvovali trhy ve Vídni nebo Benátkách, kde se zaměřovali na obchod s kramářskými věcmi. Pro obchod s peřím byly nejpříznivější trhy v Linci, Vratislavi či oblasti Uher. Židovští prostějovští obchodníci disponovali výtečným přehledem

⁴⁴ HEILIG, B. *Hospodářský vliv židů na Prostějov*. In Ročenka národopisného muzea a průmyslu v Prostějově, 1933, r. 10, s. 28-29

⁴⁵ SOMMER, K., GÍMEŠ, E. *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*. Prostějov: Oděvní průmysl v Prostějově, 1970. s. 10

⁴⁶ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 17-18

o světovém trhu, jeho pružnosti a pohyblivosti. V mnoha oblastech udržovali osvědčené obchodní styky a prostřednictvím finančních obchodů drželi v šachu některé křesťanské řemeslníky.⁴⁷

Od 17. století probíhaly v Prostějově neustálé boje mezi Židy a křesťany. V roce 1644, kdy bylo Židů ve městě více než křesťanů, nešlo už pouze o střet dvou náboženských skupin, nýbrž se jednalo o boj spíše ekonomický, kdy se každá ze stran snažila prosadit své zájmy.

Během třicetileté války se začaly vztahy mnohem více vyostřovat. Zatím co město válečnými událostmi trpělo, Židé upevnili své hospodářské pozice. V této době obchodovali se vším možným. K jejich obohacování významně přispělo i to, že vyzrazovali vojákům, co kde mají křesťané ukryto a tyto věci pak od nich velmi výhodně odkupovali.⁴⁸

Právě toto poválečné období se stává dobou, kdy ekonomika a prosperita prostějovského ghetta dosahuje velké expanze, založené především na obchodu s textilem, oděvy a kožešinami.⁴⁹

V první polovině 18. století však patřili Židé stále k neplnoprávným občanům města, kterým bylo striktně vyhrazeno, čím se smějí zabývat, aby nekonkurovali městským cechům. V ghettu tak panovali mezi židovskými obchodníky různé poměry. Vrchní vrstvu tvořili kupci, kteří byli kapitálově velmi mocní. Jednalo se především o časté návštěvníky lipských či vídeňských trhů. Střední vrstva byla nejpočetnější a v jejich rukou se ocitl drobný obchod. Tvořili ji například obchodníci s kůží, kožišinami, karamáři, obchodníci se svíčkami, mýdlem, a železem, ale rovněž obchodníci se surovinami jako byla vlna, příze, rohy, lůj atd. Do třetí třídy náleželi židovští řemeslníci, kteří obesílali výroční trhy jak vlastními, tak cizími výrobky.⁵⁰

O značné uvolnění v rámci židovského podnikání, se později postaral patent Josefa II., z října 1781, na jehož základě bylo Židům umožněno věnovat se téměř všem druhům živností, řemesel nebo si najímat panské grunty. Postupně vydal i další osvobozující nařízení, která židovská obec uvítala s velkou radostí.

Od konce 18. století a po celou polovinu 19. století nastává v Prostějově, přes těžkosti způsobené napoleonskými válkami, značný hospodářský rozvoj. V důsledku josefínských reforem, které uvolnily hospodářský život, docházelo k výraznému rozvoji židovského kapitálu ve městě. Tento kapitál byl soustředěn především do výroby místních suken a

⁴⁷ GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov. Dějiny města 1*. Prostějov: Město Prostějov, 2000. s. 107

⁴⁸ JANOUŠEK, V. *Dějiny Prostějova*. Brno: Musejní spolek, 1938. s. 97

⁴⁹ KLENOVSKÝ, J. Přínos židovského obyvatelstva rozvoji města Prostějova. In *Prostějov v dějinách Moravy. Sborník z konference*. s. 113

⁵⁰ HEILIG, B. *Hospodářský vliv židů na Prostějov*. In *Ročenka národopisného muzea a průmyslu v Prostějově*, 1933, r. 10, s. 34

bavlněných látek a byl projevem nástupu průmyslové revoluce v Prostějově a jeho bezprostředním okolí. Téměř po celé 19. století se tak stalo tkalcovství a textilní průmysl, soustředěné v židovských rukou, nejvýznamnějším oborem na Prostějovsku, z kterého následně vyrostl mohutný oděvní průmysl, který v Prostějově fungoval ještě do nedávna.⁵¹

Po roce 1848 se mohli Židé usazovat i v oblastech mimo ghetto a začali skupovat měšťanské domy, které využívali jednak jako nová obydlí, ale také jako skladiště pro zboží, či jako obchodní krámy, což umožnilo růst jejich obchodních živností v křesťanském městě. Postupně tak začali ovládat obchod ve městě. K obchodu využívali strategickou polohu Prostějova a neváhali dál vyvážet různá plátna, bavlněné zboží, prostějovské sukno či kašmír do Haliče, Ruska nebo Uher, ale také Turecka či Itálie. Do města pak dováželi med, vosk, surové kůže, lůj, žíně, konopí nebo víno.

Obchod se v Prostějově držel v rukou židovských podnikatelů téměř až do 70. let 19. Století. Od let osmdesátých pak ale Židé začali postupně toto své výsadní postavení v rámci obchodu pomalu ale jistě ztrácet. To však neplatilo o jejich průmyslu.

Průmysl v Prostějově byl ve druhé polovině 19. století ve znamení dynamického vývoje. Zejména v oblastech konfekční výroby byl doprovázený procesem industrializace a modernizace. Na přelomu 19. a 20. století vlastnili Židé kolem 170 kapitálově nejsilnějších závodů a ovládali přes tři čtvrtiny konfekční výroby ve městě. Velký vliv měli rovněž i v klíčových odvětvích obchodu. Hospodářský charakter města, který byl dílem především Židů, tak vrcholil do období 1. světové války a v době jí nadcházející se už jen nadále rozšiřoval a prohluboval.⁵²

Díky svým cílům, rozvrstvení a struktuře prošel později prostějovský průmysl popřevratovou krizí v roce 1918 bez zratelnějších otřesů. Brzy tak mohl znovu navázat na své obchodní spojení s okolními státy. Hluběji už zasáhla prostějovské podnikání neutěšená hospodářská situace a průběh krize ve třicátých letech 20. století, která postihla téměř všechna odvětví prostějovského průmyslu. Přes celkový pokles zaměstnanosti, oslabení domácí spotřeby či exportu, probíhala však v Prostějově tato krize daleko mírněji než v ostatních částech země.⁵³

Éra úspěšného židovského podnikání, kterou by v Prostějově jistě i nadále čekala slibná budoucnost, byla zprudka přerušena nástupem nacistů k moci. Na základě norimberských zákonů, které se během let neustále zostřovaly, byli Židé nejprve vyloučeni ze

⁵¹ GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov. Dějiny města 1*. Prostějov: Město Prostějov, 2000. s. 186 -187

⁵² CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s.149- 150

⁵³ KHÜNDL, J. *Prostějov město a okres*. Brno: Národohospodářská propagace Československa, 1933. s.52

společnosti. Posléze měl být veškerý majetek, ve vlastnictví lidí židovského původu podle platných rasových zákonů, zabaven a Židé tak začali být postupně vystavováni genocidě.⁵⁴

Velkým paradoxem bylo, že vyhlazovací politika nacistů vůči židovskému obyvatelstvu v rámci Prostějova, znamenala i mimořádně silný prostředek k jeho germanizaci. V rámci tzv. arizace totiž mohlo dojít k silnému proniknutí německého kapitálu do zdejší ekonomiky, zvláště pak oděvního průmyslu. Nebylo tak náhodné, že v protižidovském tažení byl položen obrovský důraz na urychlení zabavení židovského majetku. Ten byl již od 21. červan 1939 postaven pod nucenou správu a později úplné vyvlastnění. Celkem se ve městě jednalo asi o jedenačtyřicet židovských oděvních firem a celou řadu menších podniků. Všechny ostatní židovské činnosti, které doposud nebyly arizovány, či zlikvidovány, musely být zřetelně označeny nápisem Jüdisches Geschäft (Židovský obchod) nebo Jüdische Unternehmen (Židovský podnik).⁵⁵

⁵⁴ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. s. 341

⁵⁵ BARTOŠ, J. a kol. *Prostějov. Dějiny města 2*. Prostějov: Město Prostějov, 1999. s. 115

6. Nejvýznamnější odvětví výroby v prostějovské židovské obci a její hlavní představitelé

6.1. Textilní výroba

Židé, kteří přinesli do města nový kapitál, od samého prvopočátku narušovali monopoly vznikajících cechů a pokoušeli se zasahovat i do prodeje suken. Městští soukeníci si však brzy začali na svoji konkurenci stěžovat u vrchnosti, z tohoto důvodu tak byla Židům přičtena v roce 1485 možnost prodeje pouze drahých cizích suken. Neustálé rozpory mezi cechovními řemeslníky a židovskými obchodníky se pak táhnou historií města Prostějova dlouhou řadu let.⁵⁶

Po třicetileté válce, většina cechů přišla o svůj majetek a prostějovští měšťané chtěli opět uplatnit svoje cechovní řády. Této, pro cechy nepříznivé, situace však ihned využili židovští obchodníci. Zaměřili svoje obchodování na textil, oděvy a kožešiny a brzy jej zcela ovládli. S tímto zbožím pak mířili na trhy do Olomouce, Brna nebo Jihlavy. Židé, kteří nepříslušeli do Prostějova, zde směli své zboží prodávat jen na výročních a týdenních trzích, podomní obchod jim byl zapovězen.⁵⁷

V roce 1653, při získání práva šít šaty, položili Židé de facto základy konfekční výrobě oděvů v Prostějově. Už však během třicetileté války byli prostějovští Židé výhradními dodavateli uniforem pro rakouskou armádu.⁵⁸

Důsledkem toho, že Židé směli prodávat výrobky cechovních řemeslníků, především textilních, dostávali se někteří cechovní mistři do obchodní závislosti na Židech. Tato situace přiléhala jen další olej do křesťansko-židovského ohně. Nevraživost vůči Židům vyvrcholila koncem 17. století ke dvěma protižidovským bouřím, kdy byly zpuštěny mnohé krámy v prostějovském ghettu.⁵⁹

Tehdejší Lichtenštejnská vrchnost měla však na urovnání sporů mezi Židy a křesťany zájem, neboť nechtěla přijít o příjmy z židovského podnikání, které značně plnily městskou pokladnu. Tyto spory roku 1677 urovnal Karel Eusebius Lichtenštejn. Rozhodl ponechat Židům monopol v oblasti dovozu cizích, jakostí velmi ceněných výrobků, a v obchodě s plátny a sukny. Pole obchodní působnosti se upravovalo i mezi židovskými obchodníky

⁵⁶ GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov. Dějiny města 1*. Prostějov: Město Prostějov, 2000. s. 75-76

⁵⁷ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s.13

⁵⁸ GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov. Dějiny města 1*. Prostějov: Město Prostějov, 2000. s. 144- 145

⁵⁹ KLENOVSKÝ, J. *Židovské město v Prostějově*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1997.s 5

s kožešinami a cechovními kožišníky, kteří byli ochotni přenechat obchod se vzácnými kožešinami Židům. Sami pak ve městě řídili monopol s obyčejnými kožešinami.⁶⁰

V souladu s cechovními artikulemi však Karel Eusebius Lichtenštejn zakázal židovským krejčím, zhotovovat oděvy na prodej či zakázku pro městské obyvatele, zato umožnil Židům ponechat si obchod v rámci ghetta a venkova, kde mohli své oděvy volně nabízet.⁶¹

Zpočátku se tedy Židé zaměřili na nákup a prodej obnošeného šatstva. Majitelé vetešnických krámů prodávali oděvy především z vrandorských bavlněných materiálů, které byly dobře prodávatelné. Přijatelnějšími cenami, kterými disponovali, si zajistili slušný odbyt a zdárně tak konkurovali cechovním mistrům. Jejich zákazníci se díky cenově dostupnějšímu zboží stali hlavně dělníci, rolníci a chudé venkovské obyvatelstvo.⁶²

Židovští vetešníci se nezabývali jen prodejem obnošených věcí, ale postupem času nakupovali i oděvy nové, které získávali za výhodné ceny. Vyráběli je pro ně venkovští krejčí, chudí tovaryši nebo krejčovští mistři, kteří byli z cechu vyloučeni. Tak Židé získali spojence v štolířích, což byli právě venkovští tovaryši, kteří své řemeslo provozovali tajně, neboť nemohli dosáhnout mistrovského práva.⁶³

Cechovní organizace nebyly schopné obstát konkurenci levnějšího židovského zboží, proto někteří z nich, kteří chtěli alespoň zdánlivě být samostatnými, museli za mzdu pracovat pro židovské obchodníky. Tak se mnozí cechovní mistři dostali zcela do obchodní závislosti na Židech. Tato forma výroby, zvaná nákladnický systém byla známá v prostějovském židovském ghettu už od 17. století, kdy byla spolu s venkovskými fušery zavedena.

Nákladnický systém pronikl v 18. století i mezi městské řemeslnické cechy, dříve tolik odolné. Na této organizaci později spočívá i veškerý průmysl, který Židé v Prostějově založili.⁶⁴

Židé se v Prostějově stali průkopníky průmyslové výroby. Způsob manufakturní výroby začali uplatňovat v tkalcovství, které bylo od roku 1773 svobodným řemeslem a nepodléhalo cechovním předpisům. Již počátkem 19. století pracovala značná část prostějovských tkalců pro židovské obchodníky. V roce 1801 vznikla v Prostějově první soukenická manufakturní továrna na jemná vlákna a kašmír, na jejímž vzniku se zasloužil

⁶⁰ HEILIG, B. *Hospodářský vliv židů na Prostějov*. In Ročenka národopisného muzea a průmyslu v Prostějově, 1933, r. 10, s. 33

⁶¹ GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov. Dějiny města 1*. Prostějov: Město Prostějov, 2000. s. 145

⁶² SOMMER, K., GÍMEŠ, E. *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*. Prostějov: Oděvní průmysl v Prostějově, 1970. s. 11

⁶³ GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov. Dějiny města 1*. Prostějov: Město Prostějov, 2000. s. 145

⁶⁴ HEILIG, B. *Hospodářský vliv židů na Prostějov*. In Ročenka národopisného muzea a průmyslu v Prostějově, 1933, r. 10, s. 33, s. 35

židovský podnikatel Feith Ehrenstamm. Za doby jeho podnikání dosáhla továrna světového ohlasu a poskytovala obživu značnému množství obyvatel Prostějova. Po jeho smrti podnik za hospodaření jeho synů upadl a tovární výroba jemných suken a kašmíru tak ve městě zcela zanikla.

V této době se do popředí zájmů prostějovských tkalců dostalo zpracování bavlny. Již ve dvacátých letech ovládli výrobu bavlněných tkanin židovští obchodníci zřízením bělidel, apretoven, tiskáren, barvíren. Tovární výroba bavlněného zboží tak zcela spočívala v rukou židovských familiantů, kteří tuto činnost přesunuli do bývalé Ehrenstammovi tovární budovy. Ještě padesátá léta lze pro období bavlnářství označit jako příznivá. Změna nastala teprve v souvislosti s občanskou válkou v USA, která přispěla ke všeobecnému nedostatku bavlny.

Přestože tkalcovství v Prostějově přežívalo i nadále, další vývoj města byl předznamenán, v roce 1858, vznikem Mandlovy továrny na výrobu konfekce. Mimo tuto továrnu, vznikaly v Prostějově i další významné židovské firmy, které se soustředily na konfekční výrobu, například Husserl či Sborowitz. Další hospodářský vývoj města se tak uskutečnil ve znamení konfekce.⁶⁵

6.1.1. Feith Ehrenstamm

První velký tovární podnik, který v Prostějově vznikl, se zaměřil na výrobu suken a kašmíru. U jeho zrodu stál Žid Feith Ehrenstamm, ten jeho vznikem učinil průlom do dosavadní cechovní organizace a jako první posunul obchod k organizované výrobě na kapitalistických základech. Jeho podnik se stal první židovskou soukenickou továrnou v rámci Moravy.⁶⁶

Feith Ehrenstamm pocházel z rodiny s učeneckou a rabínskou tradicí. Tuto tradici přerušil jako první jeho otec, Salomon Jakob Kolin. Obchodoval se stříženým zbožím a do Prostějova přišel roku 1752 z Kolína. Spolu se svoji družkou založili v prostějovském ghettu obchod, o který se starala jeho žena, zatímco Salomon Jakob cestoval a obchodoval na zahraničních trzích. Při přidělování německých jmen, si Kolin zvolil jméno Ehrenstamm. Jako vážený a zámožný muž vykonával úřad židovského rychtáře, později dokonce i funkci prvního židovského rychtáře. Byl členem nákupní společnosti, která skupovala vlnu z celých

⁶⁵ JANÁK, J. Prostějov ve znamení bavlny. In *Prostějov v dějinách Moravy. Sborník z konference*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1994. s. 69-74

⁶⁶ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 19

panství a následně ji prodávala soukenickým cechům. V roce 1782 se však dostal do finančních obtíží a musel vyhlásit finanční konkurs. Veškerý majetek šel do dražby, z níž jej následně získal jeho syn Feith.

Feith Ehrenstamm narozený v roce 1763, pocházel z šesti sourozenců. O době jeho dětství či vzdělávání nebyly doposud nalezeny bližší informace. Jediným známým faktem je, že se Feith stal aktivním stoupcem židovského osvícenství.⁶⁷

Byl mimořádně schopným, chytrým a obratným podnikatelem. Dokázal využívat nejrůznějších styků a známostí. Velice pečlivě si uměl vybírat i své společníky a spolupracovníky. Vykazoval se vynikajícími odbornými znalostmi, neúnavnou pílí a mnohaleté zkušenosti mu byly nápomocné jak ve znalostech dodavatelů, tak při plnění závazků. Dobře znal a také využíval nové poznatky moderní techniky, na kterých pak vybudoval zcela nový systém výroby, odlišný od cechovního.

Získal poměrně silnou finanční stabilitu nejen svými úspěšnými obchody, ale také sňatkem s bohatou nevěstou. Jeho žena Paulinou byla dcera Ehrenstammova častého obchodního partnera. V této době zřejmě nejbohatšího Žida v Prostějově, Arona Schreiberera.

Feith se, stejně jako jeho otec, původně zabýval obchodem se sukrem a stříženým zbožím. Svůj obchod brzy rozšířil o armádní dodávky kůže a potravin v době rakousko-tureckých válek, a pokračoval v této činnosti i podobu dalších čtyřiceti let. Během napoleonských válek se tak z malého židovského podnikatele prostějovského ghettá, stal výhradní armádní dodavatel v Rakousku. Jeho široký sortiment obsahoval všechny druhy surovin, jednalo se tak nejen o součásti armádní výstroje, ale i potraviny. Zabýval se prodejem soli a tabáku, provozoval velkoobchod s vínem, obilím, pronajímal si daně a mýta, zásoboval pevnosti, půjčoval peníze nebo působil jako podnikatel staveb v rámci celé rakouské říše. Po tom, co si založil vlastní továrnu, zásoboval armádu i sukrem.⁶⁸

V rámci dřívějších zkušeností, ze zásobování armády, se rozhodl svůj kapitál zhodnotit a vložil jej do vlnářské výroby. Potřeba sukna pro vojenské účely byla více než jistá a armáda se nejevila být ztrátovou investicí ani v období míru.

Roku 1801 se tak stal společníkem tkalcovského cechovního mistra, měšťana Františka Plotze, jenž tohoto roku obdržel koncesi k tovární výrobě suken. Ten v této době

⁶⁷ DOKOUPILOVÁ, M. Feith Ehrenstamm a jeho dědictví v Prostějově (1763 – 15.10.1827). In *Židé a Morava. Sborník z konference konané v muzeu Kroměřížska*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 2008. s. 33 – 35

⁶⁸ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 19 – 20

vyráběl na třech soukenických a osmnácti kašmírových stolcích a patřil k výrazným dodavatelům ve městě.⁶⁹

Již 1. července podal Plotz žádost, aby mohl jako společníka přijmout prostějovského židovského rychtáře a armádního dodavatele Feitha Ehrenstamma a přimluvil se za udělení stejného oprávnění. Tuto žádost však moravské gubernium⁷⁰ odmítlo, ale nevykazovalo žádné námitky proti tomu, aby Plotz vstoupil s Ehrenstammem ve společnost. K tomuto kroku došlo už k 23. dubnu 1802, kdy se oprávnění rozšířilo i na Ehrenstamma. Továrna ve svých počátcích měla velmi slibný start a po několika prvních měsících se zde vyrábělo sukno až na deseti a kašmír na třiceti stolcích.

Krátce na to, roku 1803, se však stal Ehrenstamm jediným majitelem továrny, přestože vlastnil čtyři pětiny provozního kapitálu a Plotz jen jednu. Došlo totiž k uzavření dohody, kde se Plotz vzdává veškerého majetku a práv, týkajících se továrny. Za to vše byl Feith Ehrenstamm zavázán vyplatit Františku Plotzovi 8000 zl. v hotovosti, během příštích šesti let.⁷¹

V tomto podniku Ehrenstamm produkoval jemná sukna, kašmír, kartoun, mušelin a jiné bavlněné látky a poskytoval práci až 350 lidem. Jelikož si odbyl jeho výrobků vedl dobře jak v tuzemsku, ale i v zahraničí, hodlal továrnu rozšířit i na další budovy a zakoupit půdu pro stavbu vlastní valchy, neboť nemalé objednávky mohl v současných podmínkách naplnit sotva z poloviny.

Na žádost o získání továrního oprávnění, mu zemské gubernium roku 1808 udělilo c.k. privilegium. Tato výsada ho opravňovala využívat ve svém znaku orla a název „c.k. privilegovaná továrna Feitha Ehrenstamma na sukno a kazimír.“ Spolu s tímto oprávněním mu bylo také umožněno provozovat prodejní velkoobchodní skladiště ve veškerých hlavních městech monarchie. Podnik byl osvobozen od cechovních omezení a byl založen na kombinaci práce tovární a domácké, tedy na tzv. nákladnickém systému. Ehrenstamm byl první z prostějovských Židů, pro něhož postupem času pracoval celý soukenický cech ve mzdě.⁷²

Přes odpor prostějovského magistrátu a řádu milosrdných bratří, nechal Ehrenstamm vystavět v oblasti několika stržených domů na Olomouckém předměstí první dvouposchodovou účelnou tovární budovu. Byla vybavena nejmodernějšími stroji z Anglie a

⁶⁹ MYŠKA, M a kol. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. S. 98

⁷⁰ Gubernium- v letech 1783 -1849 správní instituce Země Moravskoslezsk. K 1. Lednu 1850 zaniklo a bylo nahrazeno dvěma zemskými místodržitelstvími - moravským a slezským.

⁷¹ JANÁK, J. Prostějov ve znamení bavlny. In *Prostějov a jeho místo v dějinách*. Sborník z konference.

⁷² CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 20

Holandska a svou kapacitou byla schopna zaměstnávat až tři tisíce lidí. Z toho v nejlepších dobách mohlo pracovat, až šest set zaměstnanců, přímo v továrně.⁷³

Ehrenstammova továrna se svou velkolepostí řadila k největším podnikům svého oboru na Moravě a ve Slezsku. Mohla se pochlubit čtyřmi křídli s jednapadesáti místnostmi. Bylo tu dvaatřicet pokojů, šest prostorných kverů, velký sklep, stáje, kočárovny, dřevníky, sýpky a seníky. Celá budova byla opatřena pro případ neštěstí protipožárními zdmi. Součástí rozsáhlého areálu byl také dlážděný dvůr se dvěma studnami a zahrada.

Podnik zahrnoval i vlastní krasobarvírnou s šesti káděmi, která byla však mimo tovární areál a později i soukenickou valchu.

Roční vývoz všech Ehrenstammových produktů činil pět tisíc kusů, kterými zásoboval vojenské sklady všech rakouských zemí, dokonce i Francii. V období míru se export orientoval také na Uhersko, Polsko, Rusko, Itálii či Turecko.

Příznivý dopad měla na továrnu kontinentální blokáda, která od roku 1806 vystřídala konkurenci kvalitních anglických výrobků.

V únoru 1911 byl vyhlášen státní bankrot a devalvace hodnoty peněz na pětinu, což zasáhlo i Ehrenstammovo podnikání. Svůj význam po nezdárném nevydařeném Napoleonově tažení ztratila i kontinentální blokáda a Rusko, které bylo doposud velkým odběratelem rakouských výrobků, svůj trh uzavřelo prohibitivní celní politikou.

Přes veškeré nesnáze, této těžké doby, dokázal Ehrenstamm obnovit opětovné zásobování svým podnikem. Po roce 1812 se stal c.k. zásobovacím komisařem pro obchod se sukнем na celé Moravě.⁷⁴

Ehrenstamm znovu zaměřil svoji tovární výrobu na oblast vojenského zboží a začlenil se opět mezi velké armádní zásobovatele. Uzavíral nové kontrakty s výstrojnými sklady a stal se členem společnosti, která měla na starosti zásobování sukнем po celé monarchii. Podnik v této době dosáhl svého vrcholu, vyráběl na čtyřiaadvaceti soukenických stolcích a šestnácti stolcích na kašmír.

Mimo výrobu a vývozu suken a kašmíru se Ehrenstamm zabýval finančními obchody různého druhu. Získal palírnu v krásnu nad Bečvou, kterou pronajal svému zeti. V roce 1818 se stal spolujednatelům Ehrenstammovi továrny jeho syn Jakob, ten později pro továrnu vydobyl privilegium na velkoobchod pro Vídeň, kde si zřídil kancelář a sklad.⁷⁵

⁷³ MYŠKA, M a kol. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. s. 98

⁷⁴ DOKOUPILOVÁ, M. Feith Ehrenstamm a jeho dědictví v Prostějově (1763 – 15.10.1827). In *Židé a Morava. Sborník z konference konané v muzeu Kroměřížska*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 2008. s. 38

⁷⁵ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s.21

Ehrenstammova továrna hrála určitou roli i při vytváření výroby bavlněných tkanin, neboť se zde v roce 1824 její majitel pokusil zřídit přádelnu bavlny, která měla pracovat na třech stolcích a s šedesáti zaměstnanci. Tento nápad však nebyl plně realizován, protože dalšímu rozvoji Ehrenstammova podnikání zabránily bariéry, jež zakazovaly Židům pozemkové vlastnictví. Teprve až pouze s výslovným císařským povolením mohl zakoupit v Mostkovicích na Prostějovsku dominikální mlýn, který chtěl proměnit v přádelnu. Tento projekt už nedostal konce, protože 15. října 1827 Feith Ehrenstamm umírá.

Po jeho smrti se tovární oprávnění přeneslo na jeho syny Jakoba, Adolfa a Samuela, kteří navázali na výrobu svého otce, až do roku 1833, kdy se podnik ocitl v konkurzu.⁷⁶

6.1.2. Bratři Mandlové

Výroba oděvů v Prostějově navazovala na cechovní malovýrobu. Dějiny oděvního průmyslu jsou spojeny s výrobní a obchodní aktivitou místních židovských podnikatelů, zejména rodiny Mandlů, která v podstatě stála u jeho kolébky, a která se zapsala do historie průmyslového podnikání v Prostějově, jehož hospodářský zájem přesahoval hranice bývalého Rakouska – Uherska.⁷⁷

Na konci 18. století vlastnil Abraham Mandl nenápadný a skromný obchod se starými oděvy, kde se specializoval zejména na prodej přešitých stejnokrojů. Podobné činnosti se věnoval i jeho syn Moses, který se však již brzy osamostatnil a zřídil si v židovském ghettu obchod se smíšeným zbožím. O krámkou pečovala jeho žena, zatímco on se opět věnoval obchodu se starými oděvy. V rodinné tradici pokračoval i Mosesův nejstarší syn Mayer, který za úplaty tovaryšského cechu získal tovaryšský list a vysvědčení mistra, kterému mu umožnilo žádat u vrchnosti o obchod výhradně s novými oděvy. Na jejich výrobu, sice levnějších, se později přece jen přeorientoval.⁷⁸

Přešité staré oděvy tedy nahradila výroba nových, k jejichž výrobě používal Mayer především levných látek brněnských vlnářských továren, které se dokázaly ideálně přizpůsobit momentální poptávce po lehkých a pestrých módních látkách. Velký význam pro jeho obchod měly brněnské výroční trhy, které postupně začaly nabývat výstavního

⁷⁶ MYŠKA, M a kol. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. s. 98

⁷⁷ BARTOŠ, J. a kol. *Prostějov. Dějiny města 2*. Prostějov: Město Prostějov, 1999. s. 20

⁷⁸ SOMMER, K., GÍMEŠ, E. *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*. Prostějov: Oděvní průmysl v Prostějově, 1970. s. 17

charakteru. Mandlovy oděvy se těšily stále větší oblibě a poptávka po nich mezi prostými spotřebiteli neustále vzrůstala ⁷⁹

Už v 50. letech měl podnik Mayera Mandla velice slibnou pověst, která se potvrdila obdržáním turecké vládní zakázky na dodání armádních uniforem po krymské válce. Tato objednávka obsahovala až šedesát tisíc kusů uniforem. V roce 1854 však ještě nedisponoval Mayer Mandl továrním oprávněním, což tuto zakázku značně komplikovalo, protože v Prostějově nebyl ani jediný šicí stroj a vše se musel stříhat a šít ručně. Z tohoto důvodu musela být, sice lákavá objednávka, odmítnuta.

Pro podobné účely se proto rozhodl vytvořit odpovídající výkonnou produkční organizaci a chystal se tak v Prostějově založit mohutnou výrobu. Příznivý byl i počet pracovních sil, kterých bylo touto dobou v Prostějově více než dost, neboť místní tkalcovství výrazně upadalo. ⁸⁰

Mayer Mandl, který byl již od prosince 1850 mistrem plumlovského krejčovského cechu, přijal v roce 1857 za společníka svého mladšího bratra Ignáce Mandla. V roce 1855 pak zakoupili bratři Mandlové v židovské obci budovu bývalé Ehrenstammovy manufaktury, ve které byly zřízeny tiskárna, manipulační místnosti a sklady.

Koncem srpna 1858 si Mayer Mandl zažádal o oprávnění pro tovární výrobu mužských oděvů ve velkém, kterou ještě tentýž měsíc získal. Od 5. září 1863 byla továrna M. & I. Mandl zapsána do obchodního rejstříku. Tento podnik představoval první velkou konfekční továrnu nejen v Prostějově, Rakousku – Uhersku, ale pravděpodobně i na evropském kontinentě. ⁸¹

V letech 1860-69 zřídili cvičné dílny, ve kterých vychovávali kvalifikované pracovníky a jako své pracovníky zaměstnávali i ženy. Rovněž v roce 1860 zavedla firma M. & I. Mandl ve své záuční dílně první, těžce ovladatelný, ručně poháněný Singerův šicí stroj. Podařilo se jim tak vytvořit produktivní oděvní průmysl, vytvořený na bázi domácích krejčích, díky jimž z Prostějova proudily do tuzemska i zahraničí hromady hotové konfekce.

V průběhu 70. a 80. let se firma M. & I. Mandl rozrostla nejen o dva nové rodinné společníky Zikmunda a Aloise Mandla, ale i o řadu pobočných závodů v Boskovicích, Vídni

⁷⁹ MYŠKA, M a kol. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. s. 289

⁸⁰ SOMMER, K., GÍMEŠ, E. *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*. Prostějov: Oděvní průmysl v Prostějově, 1970. s. 21 - 22

⁸¹ MYŠKA, M a kol. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. s. 290

nebo Moskvě. Zejména firemní odnož v carském Rusku se těšila velkému úspěchu až do doby první světové války.⁸²

Pod původním názvem firma existovala do roku 1920, než začala být provozována na základě živnostenského listu J. a M. Mandl, akciová společnost. Firma se nadále zabývala obchodem s oděvy, surovinami a pomocnými látkami.

V roce 1939 byla udělena kolektivní prokura Jindřichu Dostálovi, který byl ustanoven důvěrníkem této židovské firmy. Roku 1942 byl podnik arizován pod názvem spojené továrny a oděvy, Prostějov.⁸³

6.2. Knihtisk

Již na přelomu 16. a 17. století působilo v Prostějově několik tiskařů. Prostějovský rodák židovského původu, Isak ben Ahron, zvaný Isak Drucker, vlastnil od roku 1569 v Krakově hebrejskou tiskárnu, kterou se rozhodl rozšířit, o „pobočku,“ v místě svého rodiště. V letech 1602 – 1605 zde tak jeho zásluhou vznikala hebrejská tiskárna, na Moravě první svého druhu. Tato tiskárna se značně zasloužila na rozvoji židovské vzdělanosti.⁸⁴

Po uvolnění politických poměrů počátkem 60. let 19. století se zde začínají opět realizovat noví představitelé, tohoto tzv. černého řemesla. Roku 1862 vyšel nový tiskovní zákon, který však i nadále podléhal různým cenzurním zásahům, a tak představitelé toho řemesla museli mít zvláštní úřední povolení. Prostějovští tiskaři navazovali na svoje předchůdce, a stejně jako oni, se podíleli na šíření kultury a pokroku.

Jedná se, mimo jiné, především o prostějovské židovské tiskaře, kteří už však netiskli hebrejsky, ale upřednostňovali především němčinu a také češtinu. V souvislosti s touto novověkou érou je pojeno jméno Ignáce Rotteberga, který svoji tiskárnu provozoval v letech 1862 – 1894. Jeho činnost v tomto oboru lze tak v porovnání s jeho souvěrci považovat za nejvíce významnou.⁸⁵

⁸² BARTOŠ, J. a kol. *Prostějov. Dějiny města 2*. Prostějov: Město Prostějov, 1999. s. 20 – 21

⁸³ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 166

⁸⁴ DOKOUPILOVÁ, M. *Prostějovští tiskaři na počátku 17. století*. In *Prostějovský týden*, 1999, r.8, č.8, s. 12

⁸⁵ JANOUŠEK, V. *Dějiny Prostějova*. Brno: Musejní spolek, 1938. s. 100 – 103

6.2.1. Ignác Rottberger

Ignác Rottberger byl v druhé polovině 19. století prvním tiskařem v Prostějově poté, co byla v rámci monarchie zrušena cenzura.

Pocházel z židovské rodiny v Pešti, kde se 24. srpna 1834 narodil. Učil se knihtiskařem a odpovídající vzdělání získal v cizině i tuzemsku, do Prostějova se pak patrně přiznal.

Knihtiskařskou koncesi získal již během června 1862. Není však jasné, zda si tiskárnu vůbec v této době někde zřídil. Z jeho inzerce v novinách, které sám vydával a tiskl, bylo patrné, že nově vzniklá tiskárna nabízí všechny tiskařské práce se zárukou nejrychlejších a nejlevnějších služeb. Od 1. července 1863 vlastnil tiskárnu na Zámeckém náměstí, dnešní Pernštýnské náměstí, odkud ji o deset let později přemístil přímo do svého domu na Hlavním náměstí, dnešní náměstí T. G. Masaryka.

Ve svém podniku se Rottberger nezabýval jen zhotovením tiskovin všeho druhu, jako byly například nejrůznější oznámení, etikety, vizitky, vinné a jídelní lístky, faktury či brožury, ale nabízel zde i zboží, které zajišťoval z velkoskladů. Toto zboží tvořily obchodní knihy, cirkuláře, obchodní plakáty, daňové knížky nebo směnky. Charakter zboží, které Rottberger nabízel lze považovat za papírnické, neboť rovněž zahrnoval hojný výběr inkoustů, papírů, razítek, dopisních pečetidel či poznámkových kalendářů. Všechn tento sortiment pak Rottberger prezentoval v inzercích tehdejších novin. Podnikání tohoto druhu se mu stalo úspěšným, tak se ho rozhodl rozšířit o knihtiskařskou koncesi ve Šternberku, které však nebylo vyhověno.⁸⁶

Ignác Rotteberg byl v Prostějově jediným majitelem podniku tohoto druhu a od doby jeho založení mu zde nevznikla žádná konkurence. Až po deseti letech tuto skutečnost přerušil Jan Vrla, který zde roku 1871 založil první výhradně českou tiskárnu a k němu ještě v roce 1877 přibyl Josef Neumann, rovněž Žid, z jehož iniciativy vznikl v Prostějově již třetí tiskařský podnik.

Zejména vznik Neumannovy tzv. rychlotiskárny, která měla zejména oprávnění k tisku vizitek a podobných druhů zboží, a kterou se Rotteberger cítil nejvíce ohrožen, vyvolal v budoucnosti mnoho rozporů. Neustále si u okresního hejtmanství stěžoval, na Neumannovu tiskárnu, která se zabývá činnostmi, na které nemá oprávnění.

⁸⁶ DOKOUPILOVÁ, M. Prostějovský židovský tiskař 19. Století Ignác Rottberger. In *Židé a Morava. Sborník z konference konané v muzeu Kroměřížska*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1998. s. 98

V červnu 1877 založil Ignác Rottberger knihkupectví, kde nabízel literaturu, učebnice, ale rovněž papírnický sortiment. Potřebu jeho vzniku odůvodnil nárůstem škol, jejichž studenti potřebují širokou nabídku školních potřeb a za podpory německé městské rady mu tak byla knihkupecká koncese vydána. O otevření nového podniku neváhal informovat veřejnost na počátku nového školního roku, prostřednictvím velkého inzerátu tehdejších novin. Dosavadní sortiment obohatil i o dětské hry, obtisky, plastické obrázky a mnohé další.⁸⁷

Touto činností se zabýval dlouhá léta a v říjnu 1889 přestěhoval knihkupectví znovu na Zámecké náměstí. Jelikož patrně Rotteberger nechtěl řídit knihtiskařskou i knihkupeckou živnost zároveň, rozhodl se roku 1890 knihkupectví prodat jeho dosavadnímu prodáváči a účetnímu Johannu Friedrichovi Pechtlovi. Ten jej později rozšířil i o antikvariát.

Rotteberger obdržel postupně i mnoho dalších koncesí, například knihvazačskou, na prodej galanterního zboží, na prodej svatých obrazů nebo modlitebních knih.⁸⁸

Významnou oblastí, ve které Rotteberger podnikal, se stalo především vydávání a tisk novin. Byl vydavatelem prvních německých novin v Prostějově, Bote aus der Hanna (Posel z Hané), které vycházely dvakrát měsíčně. O něco později je vystřídal Prossnitzer Wochenblatt (Prostějovský týdeník) a Deutche Stimmen aus Mähren (Německý hlas z Moravy), které se staly politickým orgánem německé strany v Prostějově. Roku 1881 Rottebergovou zásluhou vyšel první prostějovský adresář, sepsaný česky i německy.

V důsledku politické změny v Prostějově v roce 1892, kdy převzala moc ve městě česká strana, byli němečtí obchodníci značně omezováni v rozsahu svých služeb. Z tohoto důvodu se tak Ignác Rottberger rozhodl roku 1894 svoji tiskárnu prodat židovskému tiskaři Nathanu Pollakovi. Ukončil rovněž svoji veškerou obchodní činnost ve městě a k roku 1901 se manželé Rottebergovi odstěhovali do Innsbrucku a odtud později do Vídně, kde Ignác Rotteberg zemřel.⁸⁹

⁸⁷ DOKOUPILOVÁ, M. Prostějovský židovský tiskař 19. století Ignác Rottberger. In *Židé a Morava. Sborník z konference konané v muzeu Kroměřížska*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1998. s. 99 - 100

⁸⁸ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 166

⁸⁹ DOKOUPILOVÁ, M. Prostějovský židovský tiskař 19. století Ignác Rottberger. In *Židé a Morava. Sborník z konference konané v muzeu Kroměřížska*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1998. s. 100 - 103

6.3. Výroba alkoholu a sladovnictví

Důležitou roli mělo v hospodářském životě města vaření piva a pálení kořalky. Ke konci 17. a počátkem 18. století došlo v Prostějově k úbytku právovárečných domů a sladoven, jehož příčinou byl požár v roce 1697. Pivu ve městě a okolí silně konkurovala pálenka, která vynikala nad výrobky ostatních venkovských palíren.⁹⁰

Prostějovská kořalka je velmi starého data a zpráva o prvním prostějovském vinopalu dokazuje, že ještě na začátku 16. století nebylo pálení kořalky privilegiem právovárečných měšťanů, a tak mohla být vyráběna kýmkoli. Právovárečníci však usilovali i o výhradní právo pálit kořalku, kterému se jim nakonec od roku 1610 dostalo.⁹¹

V této době začali provozovat výrobu pálenky také Židé v ghettu, kdy ji po druhou polovinu 17. století pálili tajně ve svých domech. V roce 1725 jim bylo, prostřednictvím císařského patentu, umožněno najímat si venkovské palírny, a tak se stali i Židé zručnými výrobci lihovin. Např. v roce 1740 měla šestice prostějovských Židů pronajaté panské palírny v okolí. Hlavní surovinu k výrobě kořalek, rosolk a likérů představovalo obilí a později také brambory. K roku 1812 se v Prostějově uvádí padesát palíren, jak křesťanských, tak židovských. V důsledku haličské a slezské konkurence se však jejich počet na přechodnou dobu snížil.

V Prostějově dominovaly tři tovární podniky, které pálily kořalku, rosolku a jemné likéry, z nichž jedna byla zřízena židem Josefem Pollakem. Tyto podniky patřily ještě na sklonku 19. století mezi pět největších, téměř ze sta továren, produkující výrobu pálenky na celé Moravě.⁹²

Vedle kořalky konkurovalo po celou dobu 18. století také šenkování vína. Město bylo zásobováno vínem z lichtenštejnských panství. Výsada vinného šenku se omezovala jen na právovárečné domy, nevztahovala se v 17. a 18. století na Židy, kteří měli ve svém ghettu vlastní šenk, z něhož pak platili do plumlovského důchodu.⁹³

S výrobou alkoholu, zvláště pak piva, je úzce spojeno sladovnictví. První zmínky o výrobě sladu v Prostějově pochází už z počátku 16. století. Sladovnické řemeslo, původně provozované zcela samostatně, začalo postupně splývat s pivovarským, až v něm zaniklo. Jako samostatné odvětví se znovu objevuje sladařství až v druhé polovině 19. století.

⁹⁰ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 18

⁹¹ KHÜNDEL, J. *Prostějov město a okres*. Brno: Národohospodářská propagace Československa, 1933. s. 58

⁹² CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 18

⁹³ GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov. Dějiny města I*. Prostějov: Město Prostějov, 2000. s. 156

V prostějovském sladovnictví zaujala významného postavení židovská rodina Winterů, kdy v roce 1873 zakoupili potomci významného olomouckého sladovníka, od právovárečného měšťanstva, městský pivovar se sladovnou.⁹⁴

6.3.1. Bratři Winterové

U zrodu podnikatelské činnosti rodiny Winterových stál Jakub Winter, který přišel ke svému prvním zkušenostem s výrobou piva a pálenky již na jižní Moravě, odkud pravděpodobně pocházel. Je známo, že již ve 40. letech 19. století působil v pivovaru Bruno Hatscheka v Těšticích. S jeho ženou Annou měli dvanáct dětí, z nich mají však pro oblast tohoto druhu podnikání význam Mořic, Friedrich a Henrich.

Friedrich byl původně herec, uznávaný ve vídeňských uměleckých kruzích. Konjunktura pivovarnictví a sladovnictví ho však přiměla k ukončení herecké kariéry. Spolu se svým bratrem Mořicem, zakoupil v roce 1873 od právovárečného měšťanstva v Prostějově místní pivovar se sladovnou. O rok později došlo k protokolaci obchodní veřejné společnosti pod názvem „Brüder Winter.“⁹⁵

Je známo, že se však Friedrich o podnikatelskou činnost moc nezajímal a neustále tíhl k uměleckým činnostem, jako bylo například psaní básní. Veškeré povinnosti tak leželi na tehdy už nemocném Mořicovi, který prokazoval známky velmi uvědomělého a pracovitého muže. Jelikož ani Mořicovi potomci nevynikali příliš obchodním duchem, situaci pomohl vyřešit třetí z bratrů, Henrich. V roce 1896 Mořic vystoupil ze společnosti Brüder Winter a následně byl zapsán, jako nový veřejný společník této prostějovské židovské firmy, Henrichův syn Karel a o dva roky později i syn Bruno.⁹⁶

Friedrich Winter se svými synovci moc nevycházel, proto i on roku 1904 ze společnosti odstoupil. A tak firma Brüder Winter i nadále pokračovala v provozu pivovaru a sladovny.

Brzy se jim podařilo vybudovat jeden z nejmodernějších podniků tohoto druhu na Moravě. Pozoruhodným jevem bylo již v roce 1884 vybudování nového hvozdu s tzv. „teplou

⁹⁴ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s 96

⁹⁵ VIKTOŘÍK, M. *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu (od 60. let 19. století do roku 1948)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. s. 212- 213

⁹⁶ SEHNALOVÁ, L. Osudy židovské podnikatelské rodiny Winterů. In Týdeník Prostějovska, 19.11.2008, č. 29, s. 6-7

válečkou“, která byla sestavena díky vlastnímu projektu bratří Winterů. Tento patentově chráněný vynález pak ovlivnil vývoj sladovnictví po celé Evropě.

Do dalšího vývoje sladovny osudově zasáhl až rok 1892, kdy sladovna do základů vyhořela, na jejím místě však brzy vyrostla sladovna nová, špičkové úrovně.⁹⁷

Ve výrobě sladu byla firma velice úspěšná, méně se jí však dařilo s výrobou piva. Podnik nedokázal čelit konkurenci dalších dvou prostějovských pivovarů, proto jeho majitelé výrobu piva v roce 1913 zastavili a věnovali se pouze výrobě sladu. Světově proslulý slad se pak vyvážel do světa pod značkou „Castello“ téměř do všech pěti kontinentů.⁹⁸

Sladovnictví však nebylo jedinou úspěšnou aktivitou této podnikatelské rodiny. Winterovi se orientovali i na výrobou knoflíků z rozemletých dobytčích kopyt. Především díky tradici oděvnictví v Prostějově se tato výroba stala brzy velmi úspěšnou. Mimo ni se ještě Bruno Winter angažoval do v letech 1918- 1943 do továrního zpracování ovoce a zeleniny, jejímž předmětem se stala výroba marmelád, kvašeného zelí, či zamrazování zeleniny.⁹⁹

Sladovnu rodiny Winterů zastihl stejně smutný osud, jako většinu ostatních židovských podniků. V roce 1941 arizována a jejím novým majitelem se stal německý průmyslník z Hamburku, který zamýšlel předělat tovární výrobu na sladovou kávu a sladové náhražky. V roce 1942 byl provoz sladovny zastaven a po dobu války byla továrna využívána jako skladiště. Téhož roku Bruno Winter s manželkou spáchali sebevraždu a jejich syn uhynul v koncentračním táboře v Osvětimi.¹⁰⁰

Po osvobození byla sladovna v roce 1945 jako německý majetek konfiskována a byla v ní zavedena národní správa. K roku 1948 byla pak jako všechny samostatné sladovny znárodněna a začleněna do národního podniku Obchodní sladovny se sídlem v Olomouci.¹⁰¹

⁹⁷ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 96-97

⁹⁸ SEHNALOVÁ, L. Osudy židovské podnikatelské rodiny Winterů. In Týdeník Prostějovska, 19.11.2008, č. 29, s. 6-7

⁹⁹ CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 97

¹⁰⁰ BARTOŠ, J. a kol. *Prostějov. Dějiny města 2*. Prostějov: Město Prostějov, 1999. s. 21

¹⁰¹ VIKTOŘÍK, M. *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu (od 60. let 19. století do roku 1948)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. s. 221

7. Praktická část

Bakalářská práce si klade úlohu, být rovněž odborným materiálem, který by mohl nalézt své uplatnění v pedagogické praxi.

Témata související s pojmy jako jsou Židé či judaismus je možno nalézt v rámci mnoha předmětů. Ve výuce Dějepisu jsou však žáci nejvíce seznamováni s osudy Židů v souvislosti s tematikou druhé světové války. Občanská výchova se především zabývá náboženskou vírou či kulturními zvyklostmi tohoto národa.

Židé se výrazně podíleli na hospodářském a kulturním vývoji Prostějova, proto by měli být žáci s touto částí historické skutečnosti města alespoň do základní míry seznámeni.

Pro tento účel byl vypracovaný plán zaměřený na průběh exkurze, kdy žákům bude podáván výklad, týkající se prioritních oblastí činností, kterými se Židé zasloužili o rozvoj města Prostějova.

Toto seznámení by mělo probíhat ve třech rovinách, a bude doplněno o metodický list, jež žáci během exkurze vyplní a na jejím konci odevzdají vyučujícímu.

7.1. Nástin exkurze

a) Přímé seznámení s artefakty hmotné kultury:

- prohlídka dochované části bývalého židovského ghetta, jehož značná většina však byla v polovině 70. let zdemolována
- prohlídka domu Feitha Ehrenstamma
- prohlídka stálé expozice Muzea galerie špalíček, která se zaměřuje na historii židovského obyvatelstva v Prostějově. V několika oddílech přiblíží žákům informace o domech, synagogách, škole, řemeslech a průmyslu. V muzeu se také nachází expozice, která se soustřeďuje především na osobu Edmunda Husserla a na jeho život a dílo
- prohlídka židovského hřbitova
- prohlídka bývalé židovské synagogy, která byla v roce 1960 přestavěna a stala se synagogálním sborem, Husův sbor

b) Přednáška, v jejímž rámci se žáci seznámí s historií židovského obyvatelstva v Prostějově. Dále bude žákům podán výklad o činnostech, které v Prostějově provozovali. Výklad bude zaměřen především na nejvýznamnější odvětvích podnikání, v kterých Židé vynikali:

- lichvě
- obchodu
- textilní výrobě
- sladovnictví
- knihtisku

c) Žáci budou seznámeni s osobnostmi prostějovské židovské obce, které se významným podílem zasloužili o rozvoj města Prostějova:

- Feith Ehrenstamm
- Mayer a Ignác Mandlové
- Ignác Rottberger
- bratři Winterové

7.2. Metodický list

1) Kdo jsou to Židé a odkud si myslíte, že do Prostějova přišli?

.....
.....

2) Ve které době se začali Židé vykytovat na území Prostějova?

.....

3) Jakými druhy řemesel se Židé v Prostějově zabývali?

.....
.....

4) Co to byly cechy?

.....
.....

5) Jak byste vysvětlili název Hanácký Jeruzalém?

.....
.....

6) Jaké znáte prostějovské židovské tiskaře?

.....

7) Věděli byste, kdo byl Edmund Husserl a čím se proslavil?

.....
.....

8) Věděli byste, kdo založil v Prostějově první manufakturní podnik?

- a) Ignác Mandl
- b) Ignác Rottberger
- c) Edmund Husserl
- d) Feith Ehrenstamm

9) Na kterém místě byste, mimo Brněnskou ulici, hledali židovský hřbitov?

.....
.....

10) Dokázali byste vysvětlit pojem arizace?

.....
.....

11) Kde byste dnes v Prostějově hledali tuto stavbu?

.....
.....
.....

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala židovskou obcí v Prostějově. Jak jsem však uvedla v názvu, předmětem mé práce se stalo především podnikání, obchod a průmyslová výroba, soustředěná do rukou prostějovských Židů.

Přes řadu nesnází a omezení, které museli židovští podnikatelé během prostějovských dějin od prvopočátku překonávat, se jim podařilo v Prostějově vybudovat obrovský průmyslový potenciál. Bylo to tedy Židovské ghetto, které se ponejvíce zasloužilo na hospodářském rozvoji města.

Největší pozornost jsem ve své práci věnovala odvětvím textilního průmyslu, knihtisku a výrobě alkoholu a sladovnictví, neboť v těchto oborech shledávám jejich největší význam a přínos pro město Prostějov a jeho obyvatele. Prvenství, v mé práci na základě dostupných informací, zaujala textilní výroba. Pod vedením židovských podnikatelů dosáhla takového úspěchu a ekonomické prosperity, že její renomé přesahovalo hranice evropského kontinentu. Jednalo se právě o textilnictví, v němž se stali židovští podnikatelé průkopníky ve způsobu tovární manufakturní výroby. Židé, zkrátka už od poloviny 17. století, vtiskli Prostějovu pověst města oděvnictví. Vznikla zde řada menších i větších konfekčních firem a už od konce 19. století celá třetina žila z oděvního průmyslu. Je všeobecně známé, že toto odvětví v Prostějově setrvalo téměř až do nedávné minulosti, kdy dále zaměstnávalo převážnou většinu regionu.

Jako druhé odvětví, které jsem při svém bádání shledala za velice podstatné, považuji prostějovský knihtisk. Prostějovské ghetto bývalo často označováno jako tzv. Hanácký Jeruzalém, neboť bylo významným střediskem židovské vzdělanosti. Právě na rozvoji vzdělanosti, a to i křesťanské, se pak podílela židovská tiskárna, která byla v Prostějově po dlouhou dobu jedinou svého druhu. Z její dílny, mimo jiné, vzešly i první prostějovské noviny.

Posledním oborem, kterému jsem ve své práci věnovala pozornost, byla výroba alkoholu a sladovnictví. Toto druhé nejrozšířenější odvětví se v Prostějově opíralo především o vyspělé hanácké zemědělské okolí. Jednalo se sice spíše o obor, který byl po dlouhou dobu doménou především nežidovských obyvatel města, ale přesto i do této oblasti pronikli židovští podnikatelé a se svými podniky dosáhly obrovských úspěchů. V některých případech svým obchodním potenciálem předčili i své křesťanské konkurenty.

Možný další rozvoj židovského podnikání byl však utnut obdobím druhé světové války, kdy veškeré židovské podniky byly arizovány. V poválečném období pak definitivně končí i staletá přítomnost židovských obyvatel v Prostějově. A jen stěží lze dnes odhadovat, jak by asi židovské podnikání na Prostějovsku pokračovalo, nebylo by přerušeno nacistickou okupací.

Seznam použitých zdrojů a literatury

Literatura

- BÁRTKOVÁ, H. *Zmizelá Morava. Prostějov*. Praha: Paseka, 2007. 62 s. ISBN 978-80-7185-854-6
- BARTOŠ, J. A KOL. *Prostějov: Dějiny města 2*. 1.vyd. Prostějov: Město Prostějov, 1999. 263 s. ISBN 80-238-4511-X
- BEEROVÁ, M. M. *Co oheň nespálil*. 1.vyd. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 2005. 205 s. ISBN 80-86276-18-X
- BLECHA, I. *Husserl*. Olomouc: Votobia, 1996. 178 s. ISBN 80-7198-066-8
- BONDY, B. *K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezsku: 906 – 1620*. Praha: B. Bondy, 1906. 539 s.
- CYDLÍK, T. A KOL. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. 1.vyd. Žehušice: Městské knihy, 2009. 255 s. ISBN 978-80-86699-56-1
- DOKOUPILOVÁ, M. Feith Ehrenstamm a jeho dědictví v Prostějově (1763 – 15. 10. 1827). In *Židé a Morava. Sborník z konference konané v muzeu Kroměřížska*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 2008. s. 33 – 60
- DOKOUPILOVÁ, M. Prostějovský židovský tiskař 19. století Ignác Rottberger. In *Židé a Morava. Sborník z konference konané v muzeu Kroměřížska*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1998. s. 98-104
- FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1.vyd. Praha: Sefer, 1992. 200 s. ISBN 80-900895-1-8
- GRŮZOVÁ, L. Počátky města Prostějova. In *Prostějov v dějinách Moravy. Sborník z konference ve dnech 24. a 25. dubna 1990*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1994. s. 31- 40
- GRŮZOVÁ, L. a kol. *Prostějov: Dějiny města 1*. 1.vyd. Prostějov: Město Prostějov, 2000. 279 s. ISBN 80-238-6241-3
- JANÁK, J. Prostějov ve znamení bavlny. In *Prostějov v dějinách Moravy. Sborník z konference ve dnech 24. a 25. dubna 1990*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1994. s. 66 -77

- JANOUSĚK, V. *Dějiny Prostějova*. Brno: Musejní spolek, 1938. 390 s.
- KHÜNDEL, J. *Prostějov město a okres*. Brno: Národohospodářská propagace Československa, 1933. 176 s.
- KHÜNDEL, J. *Z dějin prostějovského obchodu*. Prostějov: vlastní náklad, 1930. 36 s.
- KLENOVSKÝ, J. Přínos Židovského obyvatelstva rozvoji města Prostějova. In *Prostějov v dějinách Moravy. Sborník z konference ve dnech 24. a 25. dubna 1990*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1994. s. 110 - 116
- KLENOVSKÝ, J. *Židovské město v Prostějově*. 1.vyd. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1997. 63 s. ISBN 80-900106-8-7
- MAREK, P. *Bibliografie okresu Prostějov*. 1.vyd. Prostějov. Muzeum Prostějovska; Okresní knihovna; Brno. Státní vědecká knihovna; Musejní a vlastivědná společnost v Brně, 1990. 357 s.
- MATĚJEK, F. Zkáza Prostějova za třicetileté války. In *Prostějov v dějinách Moravy. Sborník z konference ve dnech 24. a 25. dubna 1990*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1994. s. 49 -58
- MYŠKA, M a kol. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. 519 s.
- PETERKA, M. Vývoj a soumrak Hanáckého Jeruzaléma. In *Prostějov v dějinách Moravy. Sborník z konference ve dnech 24. a 25. dubna 1990*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1994. s. 101-109
- PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2.vyd. Praha: Sefer, 2001. 702 s. ISBN 80-85924-33-1
- SOMMER, K, GÍMEŠ, E. *Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku*. Prostějov: Oděvní průmysl v Prostějově, 1970. 346 s.
- VÁLKA, J. Kravařský a pernštejský Prostějov. In *Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy. Sborník z konference ve dnech 24. a 25. dubna 1990*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1994. s. 41-48
- VEČEŘOVÁ, P. *Židovské památky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. 1.vyd. Praha: Olympia, 2009. 296 s. ISBN 978-80-7376-142-4

VIKTOŘÍK, M. *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem v kontextu vývoje sladovnického průmyslu (od 60. let 19. století do roku 1948)*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. 293 s. ISBN 978-80-244-1708-0

Místní tisk:

DOKOUPILOVÁ, M. *Prostějovští hebrejští tiskaři na počátku 17. století*. In Prostějovský týden, 24. 2. 1999, č. 8

DOKOUPILOVÁ, M. *Knihtiskaři v Prostějově v druhé polovině 19. a v první polovině 20. století*. In Střední Morava, 2004, r. 10, č. 19, s. 27-57

DOKOUPILOVÁ, M. *Závět Feitha Ehrenstamma*. In Střední Morava, 2008, r. 14, č. 27, s. 84-91

HEILIG, B. *Hospodářský vliv židů na Prostějov*. In Ročenka národopisného muzea a průmyslu v Prostějově, 1933, r. 10, s. 27-36

CHYTIL, M. *Špalíček, stavě-bourán-opravován*. In Prostějovský týden, 9.4. 1997, r. 7, č. 15, s. 16

SEHNALOVÁ, L. *Osudy židovské podnikatelské rodiny Winterů*. In Týdeník Prostějovska, 19. 11. 2008, č. 29

Internetové zdroje:

URL <<http://www.muzeumpv.cz>>

URL <<http://www.mestopv.cz>>

URL <<http://www.jewishmuseum.cz>>

Přílohy

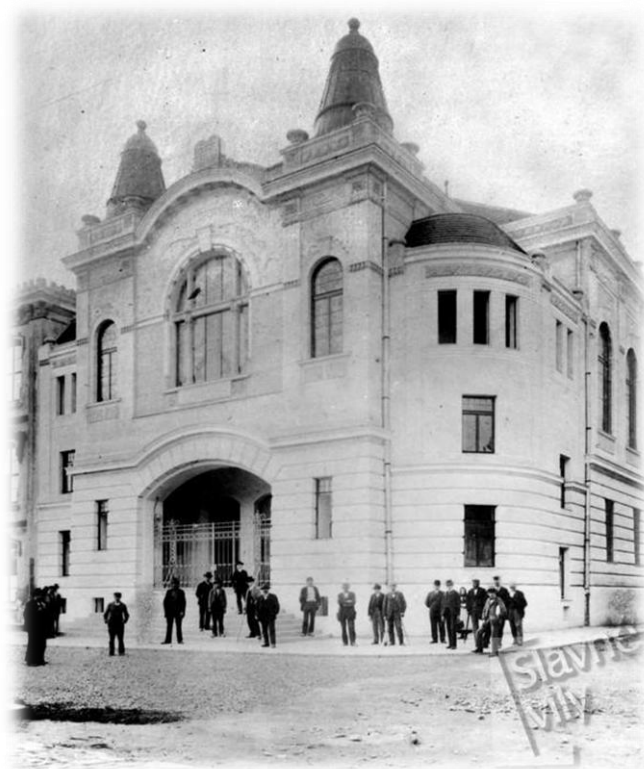
Obr. č. 1 – Portrét Feitha Ehrenstamma od Josefa Vyjídáčka.

(CYDLÍK, T. a kol. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. s. 19)

Obr. č. 2 – Pohled z věže farního chrámu na židovskou čtvrť.

(KLENOVSKÝ, J. *Židovské město v Prostějově*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1997. s. 15)

Obr. č. 3 – Nová synagoga krátce po dokončení, v roce 1904.

(BÁRTKOVÁ, H. *Zmizelá Morava. Prostějov*. Praha: Paseka, 2007)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Barbora Ondrová
Katedra:	Společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Pavel Kopeček, Ph.D
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Podnikání v prostějovské židovské obci
Název v angličtině:	Business in the Prostějov's jewish community
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá historií prostějovské židovské obce. V užším smyslu se zaměřuje na oblast řemesel, podnikání a výroby, která zde byla po dobu existence provozována. Jedná se o textilní výrobu, knihtisk, výrobu alkoholu a sladovnictví a o jejich hlavní představitele, kteří se významně podíleli na hospodářském rozvoji města
Klíčová slova:	Židé, židovské město v Prostějově, podnikání, obchod, textilní průmysl, knihtisk, výroba alkoholu a sladovnictví
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis is considering with history of Prostějov jewish community. In closer sense it focuses on the handicraft, trade and production, which was kept here during the time of its existence. It regards the textile production, typography, alcohol production and malting and the main representants, who participated on the economical development of the town
Klíčová slova v angličtině:	Jews, jewish community in Prostějov, business, trade, textile industry, typography, alcohol production and malting industry
Přílohy vázané v práci:	Portrét Feitha Ehrenstamma od Josefa Vyjídáčka Pohled z věže farního chrámu na židovskou čtvrť Nová synagoga krátce po dokončení, v roce 1904
Rozsah práce:	47
Jazyk práce:	čeština